

"Ž" - JOŠ ŽIVI

Tek kad voz protutnji, okrenemo glavu na drugu stranu, osvrnemo se, oslušujemo, obično tražimo neki izgovor zbog kojeg smo ostali između dva paralelna koloseka.

Valjda je voz došao sa suprotne strane?

Valjda to nije *onaj* voz?

Valjda smo hteli ostati?

Pišem ti. Zašto baš sada, u ovo nevreme? Dvadeset četvrti put ove godine lije kiša. Dvadeset četvrti put seva u nogama. Žmarci. Glavobolja. Zubobolja. Nevolja...

Možda te mučim, ali muka tako polako otpada s mene. Lapi jed. Otire se kreč s mojih prstiju. Hajde da se približimo! Uzmi lupu! Tako! Osećam da te neću obradovati!

Juni je. Ocvale lipe. Osećam taj miris. Ne, ne otvaraj herbarijum. Tako je bolje. Jednostavno sve zamisli.

Juče smo u Jevrejskoj opštini govorili o groblju, priredbama, čajankama. Niko te nije spomenuo. Mislila sam na tebe.

Smešno bi sada bilo, Lea, da te pitam da li si porasla. Već onda si bila devojčurak, i mnogo smešna. Zbunjivale su me tvoje naočari sa velikom dioptrijom. Tako se to kaže, je li – dioptrijska? Plus, minus. Plus i minus potiru se! Tako si govorila. Uvek oko tri protutnji voz. Pomislim, ponekad, dolaziš, i da zbog toga čutiš. Pisma ne stižu. Ne javljaš se. Nula ostaje; posle dodavanja i oduzimanja – velika, okrugla šuplja, evo ovako: 0000000000. Pokušaj da nacrtáš bar tri: 000. Tako; skladan je taj nulti obruč oko naših tela.

Šta nam ostaje? Pitam. Ti ništa ne pitaš. Čutala si i otišla. Bila sam maloletna, valjda otuda ovoliko nerazumevanje. Oko tri, možda, ko zna...

Govorili smo o groblju, kažem. Hoće da ga prodaju.

Na njemu se više ne sahranjuje, vele. Nekoliko spomenika, srušenih, trava i – to je sve. Hoće groblje, eto, da nam oduzmu! Sedam je piramida na njemu; Ponedeljak, Utorak, Sreda, Četvrtak, Petak, Subota, Nedelja... i opet iz početka. Dani kada čekam da mi se javiš, da kažeš bilo šta.

Uzmi lupu, Lea, i onu nulu iz matematike. Nju sam donela sa strahom u kostima. Vidiš li kolika je?

Kad samo stigli u sumrak, najpre su nas ošišali do glave, okupali i rovašili crvenim znacima, masnom farbom, na golim leđima. Potom su nam, da ništa ne

promakne, istetovirali brojeve i podeli odeću? Meni crna taftana haljina, prava večernja, za izlazak! Bože, šta ja pričam?

Sećaš li se u kakvim smo haljinama bežale na igranke. Moj otac strog, a majka, bez njega, ništa. Čekale smo da zaspe, pa kroz prozor, s cipelama u rukama, polako. Lamur nije smeo zalajati. Samo je cvilio.

A cipele; jedna je bila muška, druga ženska. Muška velika, ženska mala. Osvrnula sam se levo, desno, što činiti? Hladno mi. Nema donjeg veša, a kraj oktobra. Domogoh se parčeta kanapa; haljina jeste da je taftana, crna, večernja, no velika. Dadoše nam i neke posude, kažu za hranu, pa kad je tako, vezah oko struka parče kanapa, a za njega porciju.

Edita i ja krajem maja bile smo u Novom Sadu. Hajde da ručamo negde! Odemo u "Vojvodinu". Naručim neki kotlet, Edita roštilj. Ne valja, ništa nam ne valja. Ne valja hrana po restoranima, eto, to ti je.

Jednom dnevno smo tamo jeli. Od otpadaka, od repinog lista i ljuske, spremali su nam "čorbu". Škripi pod zubima pesak, ljuska i zemlja, ali jedemo, otimamo se. Creva se slepila od gladi, punimo porcije, i ogledamo se u mutljag što vonja na nesan.

Kupila sam nov nameštaj. Tri fotelje, dva troseda, regal, dođi da vidiš. Mekano, toplo, regal od zida do zida. Imam utisak da se miče kad ga pogledam.

Spavale smo po pet na jednom ležaju. Sklepiani ležajevi od letava, u redovima, cela baraka od ležajeva, od dasaka i uzduž i popreko, samo daske i živi leševi. Čiča zima, a nas pet pokrivamo se jednim ćebetom. Pune smo vašiju. Trebimo se. One sa gornjeg sprata bacaju žive gnjide i vaši na nas, pa se svadamo, gundamo, guramo.

Jednom sam zagrcala. Sanjala sam da jedem paprikaš s patlidžanom, a probudila se promrzla i presavijala se od gladi. Ništa za jelo. Setih se tebe, Lea, i zaplakah. Javi se, neprestano mislim na tebe, nikoga s kim bih popričala. Moji zapuše uši kad im govorim.

Barake žute, hladne, šupljikave, providi se kroz njih, kroz nas se providi. Šta se kod vas zbiva?

Prošle godine bila sam na novosadskom jevrejskom groblju. Jedva sam pronašla majčin grob. Izvadila sam iz torbice ruž za usne i pojačala već izbrisani natpis na spomeniku. Suza mi suzu sustiže dok ti ovo saopštavam. A nama, na leđima, masnom crvenom farbom ucrtali krstove. Je li to bio razlog za ovaj moj gest?

Ti znaš, i oca su zajedno s Klarom i sa mnom odveli. Primećuješ, valjda, imena im ne spominjem. Imena im se zatrla. Neka ostanu bezimeni. Ono što su i bili. Na majčin i sestrin grob sve ređe odlazim.

Ferika se pre logora ubila. Sahranjena je u Horgošu. Već smo nosili zvezde. Pre njene smrti otišla si. Ostavila si nam adresu i rekla da ti pišemo, da te ne zaboravimo. Plakala si kad si odlazila, ali čemu suze?

Deca su mi već velika, no ja sam obolela, pa se ne umem skrasiti. Okolo mene unučad trčkaraju. Teško se krećem, Lea.

Tukli su me, mater im vražju, po tabanima i leđima, svud gde bi me dohvatili. Ozleđene noge bih hladila, pa su me ponovo tukli, udarali pendrecima i rukama, šibali do iznemoglosti. Nisam jaukala. Da li nisam umela, ili mogla, ne znam. Jedino sam želela da umrem, da me nema više. Potom su mi ubrizgavali velikim špricem nekakve injekcije, serume, šta li.

Želela sam da bomba zakači i našu baraku, da jednostavno plane. Radovale smo se kada su nas bombardovali. Daj, Gospode, bombu i na nas!

Sada tek znam posledice tih eksperimenata sa injekcijama (čitala sam neke knjige): decu nisam dojila. Oduzeli su mi mleko. Lea, no deca su mi i bez mleka, valjda njima za inat, stasala. Biće mleka i hleba za našu decu, samo da se ono ne povrati. A kad bi ponovo došlo do toga; otrovala bih prvo njih, pa sebe – ne bih im dozvolila da to vide.

Pišem ti po ko zna koji put. Ćutiš. Ne javljaš se. Ne odgovaraš mi. Ulenjila si se, šta li, a bila si revnosnija. Volela si da pišeš duga i lepa pisma. Ni razglednice mi više ne stižu.

Sećam se prvih dana kada su nas "ozvezdali". Mnogi su nas izbegavali. Teodorina nam je majka rekla da više ne dolazimo. Za nas nekoliko sva su vrata bila zatvorena. Jedino bi Kajina mama govorila: "Samo vi deco dodite". Kretanje nam je bilo ograničeno. Nespokoj od nas činio je aveti. No, mi smo bile mlade. Kako li je samo našim roditeljima bilo?

Spremam se ovih dana u banju. Nije mi dobro. Sve me boli, naročito noge. Ne mogu da spavam. Kao da me još uvek gone, i žele opet rovašiti. Tada pomišljam na bekstvo. I bežim, no moji na vreme primete, i spreče me.

Oko deset naveče isterali bi nas iz barake. Stajali bismo tako promrzli, gotovo goli, do jutra. Sticali bismo se jedno uz drugo, telima grejali tela, grejali promrzle noge gazeći jedni druge, cvokotali i ćutali da lakše dočekamo jutro. A jutro maglovita, jezna. Oko četiri bi nas sprovodili u barake, prebrojavali, razvrstavali, neke odvodili, a mi smo štipkanjem po obrazima rumenili lice, držali se, jedva stojeći na nogama.

Klara je radila u krematorijumu. Razvrstavajući odela, trgla se najednom. Očev prsluk s džepnim časovnikom! Znači, i njega su. Seme da im se zatre!

Nas dve same, oplakale smo i njega i ovaj svet. I sada plačem, Lea! Ne zameri ovoj ruci što suzu beleži. Oblak to noćni plače. Nema patnja!

Svakako očekuješ da ti nešto više kažem o Klari. Bila je u baraci do mene. U logoru to nismo znale.

Kad su došli po nas, rekoše da uzmemo najosnovnije stvari i krenemo. Kraj vagona, otac drži veknicu pod miškom i ćuti. Odvajaju nas. Delimo hleb, ne znajući da se razdvajamo zauvek. Otac zaplaka. Pošle smo vagonima za stoku. Putovali smo, ne znam koliko. Satove i nakit su nam odmah oduzeli, tako da nismo imali pojma o vremenu. Jedna žena u našem vagonu dobila je porođajne bolove. Tražili smo babicu, psovali i vikali, no uzalud. Dugo, dugo uzalud. Kompozicija je napokon stala. Čini mi se da su tu utovarili nove ljude. Neko je konačno otvorio naš vagon i izveo trudnicu. Grčila se od bolova, preznojavala, zapomagla. Zatim taj isti Neko izvadi revolver i tu, baš tu, na očigled svih nas, ubi je! Videle smo poslednje trzaje nerođenog deteta u utrobi joj. I kao da se ništa neobično nije zbio, lagano, spretno, zatvorili su i zaplombirali vagon. Znali smo samo da se ponovo krećemo, da putujemo, putujemo... Kuda – nismo znali.

Na mermernom spomeniku u Aušvicu utisnuta su naša imena. I moje je ime tamo. A ja još živa, posle svega živa, evo pišem ti. Rukopis mi, naravno, prepoznaješ, no mene ne bi.

Zvali su me prošle godine da pođem u Aušvic. Da to ponovo vidim?! Da li bih izdržala? Uselila se jeza u kosti, u kosu, u zub, u zglob, u oko, koje noću ne sklappam. Kako ponovo tamo. Ne, ne, ne, ne!

U svakom lešu na slici u novinama prepoznam oca. Oče moj, možda je tako bilo bolje.

Ečika se javio iz Kanade. Tražio me je preko novina, pa mi Kaja reče da me traži brat. Dobro mu je. Brat od strica, Ferika, u Izraelu je. Javlja se počesto. Raselili smo se, Lea, svugde nas ima, ali ne možemo se više posećivati. Tugujemo samo jedno za drugim i to je sve.

Hajde, javi se, što pre javi se. Hoću da te vidim. Potrebna si mi. S tobom sam uvek tako lepo umela da razgovaram. Mogle bismo otići zajedno u neku banju, ili negde drugde, gde god zaželiš. Ili da ja dođem? Pa dobro, doći ću ja, samo javi se, draga moja.

Osetile smo da nešto nije u redu u logoru. Ne teraju nas iz barake, nema ni onog svakodnevnog prebrojavanja ni odvođenja. Dimnjak iz obližnjeg krematorijuma ne pušta čađave kriške dima. Čuvari nas sve ređe posećuju. Pričamo i "izležavamo se". Logor se seli. U stvari, bilo je to povlačenje. Danju spavamo, dok noću idemo, osipamo se. Sve manje nas je. Jednog jutra – same! Nema ih!

Kad sam se vratila, nisam znala kuda ću, šta je sa mojima. Smestili su nas u Opštinu. Tu sam srela sestru. Obukli su nas i nahranili. Rekoh, idem u Novi Bečej, valjda ću tamo nekog naći. Mirko me nije prepoznao, a i kako bi. Ja avet, kao plašilo sa njive. Stoji on. Stojim ja. Čutimo i gledamo se. Čudi se, živa sam, kaže tražio me preko Crvenog krsta. Rekli su mu da nisam preživela. Nikad se više nismo razdvajali, nikada više...

Javim Klari u Novi Sad da se udajem, i pozovem je. I dođe ona u Bečej. Trećeg dana popila je lumibal, ili tako nešto. Pokušali smo je spasiti, no bilo je kasno. Ispirali su joj stomak, ali uzalud, umrla mi je na rukama u bolnici. Ostala sam sama, bez stabla, bez grana i lišća. Samo deca i unučad kraj mene. Mirko je 1973. umro od raka. Bolovao je kratko, znali smo da će umreti. Nisam ulazila u spavaću sobu godinu dana.

Kipti nešto u meni, ali to nije osveta, ni bes nije. Donela sam odande umor i htela bih da se negde odmorim, ali ja se evo već trideset godina uzalud odmaram.

Pišem ti po ko zna koji put. Kiša pada, Lea...

Okolo naših nogu motao se Lamur, cvilio. Čekali su da krenemo, požuruju nas, kažu, treba i ostale da odvedu, nismo mi jedini... Jedan od njih izvadi revollver i hicem ga ustrelji. Ostao je tako opružen da nam kuću čuva, da nas čeka.

Mrtvi uvek mrtve dočekuju. Bojim se za tebe, Lea.

Stojim nasred sinagoge. U uglu dve žene i postariji čovek podbula lica. Klimnuh im glavom. Ne, to nije moja majka, ne, to nije moj otac, ne, to nije moja sestra, ne, ne, ne!

Govorili smo o čajankama, priredbama. Groblje će nam prodati.

Skuvaću opet supu s maces knedlama. Ti je voliš. Videćeš, slatka su mi unučad. Zavoleće te brzo.

Dolazi voz! Dolazi!

Valjda sa suprotne strane?

Valjda to nije *onaj*.

1978.